

Ενδοσχολική βία: Το «πρώτο βήμα» στην παραβατικότητα των νέων

Του **Αγγελου Αγραφιότη**, Συμβούλου «Ειδικών Θεμάτων» της A&K Risk Management Consulting www.ak-riskmanagement.gr

Τελευταία γίνεται μεγάλη αναφορά στην ενδοσχολική βία μεταξύ των μαθητών και η πολιτεία με διαφημιστικά της μηνύματα, ξεκίνησε την ενημέρωση του κοινού. Παράλληλα θέσπισε και εκπαιδευσε σχολικές επιτροπές αποτελούμενες από εκπαιδευτικούς, στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Η αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας (Bullying) θα πρέπει να μας απασχολήσει όλους, και όχι μόνο τους ειδικούς ως μέλη, μιας και αφορά στα παιδιά μας. Θα εξετάσουμε σήμερα το bullying ως μορφή βίας, η οποία εκδηλώνεται μεταξύ ανηλίκων στις σχολικές κοινότητες και θα αφήσουμε προς το παρόν το Bullying ως μορφή βίας που εκδηλώνεται στη γειτονιά ή και μέσα στην οικογένεια.

Ας δούμε λοιπόν τι είναι το Bullying και ποιους αφορά, αναλύοντας στοιχεία από τη διεθνή βιβλιογραφία, προσαρμόζοντάς τα στην πραγματικότητα της χώρας μας.

Το bullying είναι αγγλική λέξη και μεταφράζεται ως «νταής», «φανακλάς», «τύραννος» «πειλιώ», «εκφοβίζω», «εξαναγκάζω».

Το πρώτο βήμα, στη ζωή ενός εν δυνάμει παραβατικού ατόμου, είναι η άσκηση βίας κατά συμμαθητών του, στο σχολικό περιβάλλον που είναι και η πρώτη μορφή κοινωνικής ομάδας. Η βία αυτή ασκείται ατομικά ή από ομάδα μαθητών κατά άλλου μαθητή ή ομάδας μαθητών, τον οποίο και στοχοποιούν.

Κατά τις παραβατικές αυτές πράξεις, ο πιο δυνατός ανηλίκος ή η πιο δυνατή ομάδα ανηλίκων επιτίθεται/προσβάλλει τον λιγότερο δυνατό ανήλικο ή τη λιγότερο δυνατή ομάδα ανηλίκων. Θεωρείται, λοιπόν, ότι υπάρχει εδώ η χρήση από κάποιον της δύναμης ή της υπερέχουσας αριθμητικά κατάστασής του, προκειμένου να εκφοβίσει, να βλάψει ή να ταπεινώσει κάποιον άλλο. Ως δεδομένο λοιπόν έχουμε τη διαφορά δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος, σε τέτοιο βαθμό, ώστε το θύμα να αδυνατεί να αμυνθεί και να αντιδράσει.

Το bullying ξεκινά ως φαινόμενο στα χρόνια του δημοτικού, κορυφώνεται στα χρόνια του γυμνασίου και συνεχίζεται στα χρόνια του λυκείου, «αναβαθμίζοντας» τον θύτη, μιας και οι μορφές βίας που αυτός ασκεί μεταβάλλονται, ανάλογα με την ηλικία του και τη σωματική ρώμη.

Μορφές βίας

Οι μορφές άσκησης βίας μεταξύ των μαθητών, διαχωρίζονται σε

- λεκτική (σαρκασμός, μοχθηρά πειράγματα, παρατσούκλια, απειλές)
- ψυχολογική-κοινωνική (διάδοση φημών, προσπάθειες για κοινωνικό αποκλεισμό, εκβιασμό ή εκφοβισμό)
- σωματική (ελαφρά χτυπήματα, κλωτσιές, φτύσιμο, σπρώξιμο, κλοπή προσωπικών αντικειμένων/κινητού τηλεφώνου κ.λ.π.)

Τα κορίτσια βιώνουν διαφορετική μορφή βίας από ότι τα αγόρια. Τα αγόρια συνήθως ασκούν ή βιώνουν την σωματική και λεκτική μορφή και με άμεσες συμπεριφορές. Τα κορίτσια συνήθως ασκούν ή βιώνουν την λεκτική και ψυχολογική μορφή και με έμμεσες συμπεριφορές (εδώ συχνότερα παρατηρούνται ο σαρκασμός, οι προσβολές σεξουαλικής φύσεως και η διάδοση φημών ακρόαση και με τη χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης).

Αρκετές φορές οι επιθέσεις bullying πραγματοποιούνται ακόμη και μπροστά σε ενήλικους (δάσκαλοι-γονείς οι οποίοι αγνοούν την έκταση και σημασία του προβλήματος), όπως και εμπρός σε άλλα παιδιά, τα οποία τις περισσότερες φορές είναι απρόθυμα να ανα-

μειθούν ή απλά δεν ξέρουν πώς να βοηθήσουν.

Οι θύτες έχουν ανάγκη να νιώσουν δυνατοί/ισχυροί και αντλούν ευχαρίστηση και ικανοποίηση όταν κακομεταχειρίζονται τους άλλους. Έχουν μικρή ή καθόλου εμπέθεια για τα θύματά τους (δρουν αδιακρίτως) και συχνά δικαιολογούν τις πράξεις τους λέγοντας ότι τα θύματα, τους προκάλεσαν -λένε δηλαδή ένα μικρό ψέμα μιας και δεν έχουν το θάρρος να παραδεχθούν την παραβατική τους συμπεριφορά και να αντιμετωπίσουν την ευθύνη τους. Είναι συχνά ανυπόκοι, προκλητικοί ή εναντιώνονται στους ενήλικους (αντιδραστικοί και αντικοινωνικοί).

Παραβιάζουν τους σχολικούς κανόνες. Έχουν ελάχιστο άγχος και υπερβολική αυτοεκτίμηση. Αντεπιτίθενται και διαχειρίζονται τα όποια προβλήματά τους, με βιαιότητα.

Συχνά προέρχονται από οικογένειες όπου οι γονείς ασκούν βία ως τιμωρία και τους παραμελούν - από οικογένειες δηλαδή από τις οποίες λείπει η ζεστασιά και η θालπωρή (διαλυμένες ή αδιάφορες οικογένειες).

Τα θύματα συνήθως είναι οι ήσυχοι και ευαίσθητοι μαθητές, αγχώδεις και ανασφαλείς. Δεν έχουν επιθετική ή προκλητική συμπεριφορά και σπάνια αμύνονται ή αντεπιτίθενται. Η οικογένεια από την οποία προέρχονται τα θύματα, αποτελείται από υπερπροστατευτικούς γονείς που έχουν πολύ «κοντά» τα παιδιά τους.

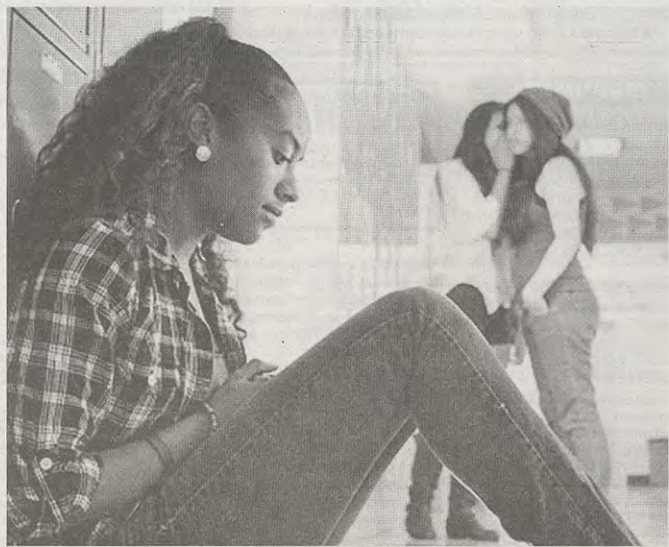
Το κυριότερο χαρακτηριστικό των θυμάτων είναι το ότι είναι σωματικά και ψυχολογικά πιο αδύναμοι από τους θύτες τους.

Όπως προαναφέραμε, οι θύτες δρουν αδιάκριτα. Βασικό στοιχείο της επιλογής του στόχου τους, αποτελεί η διαφορετικότητα ή πιο συγκεκριμένα, η απόκλιση από τον αποδεκτό μέσο όρο χαρακτηριστικών και συμπεριφορών. Γι' αυτόν τον λόγο συχνά στοχοποιούν παιδιά που έχουν ανεπτυγμένη μαθητική κουλτούρα, παιδιά άλλης εθνικότητας και ή θρησκείας ή παιδιά με κάποια αναπηρία (ιδίως όταν αυτή δεν είναι τόσο φανερή).

Άλλα χαρακτηριστικά όπως, η φτώχεια κάποιος γυαλιά οράσεως, το βάρος, το ντύσιμο, δεν παρουσιάζονται ως παράγοντες που θα μπορούσαν να συσχετισθούν με την εν δυνάμει στοχοποίηση. Το bullying έχει αντίκτυπο στο κοινωνικό περιβάλλον ενός σχολείου δημιουργώντας κλίμα φόβου μεταξύ των μαθητών, εμποδίζοντας την ικανότητά τους να μάθουν και οδηγώντας σε αντικοινωνικές συμπεριφορές.

Περαιτέρω, θύματα και θύτες του bullying, ως παιδιά αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα όπως μοναξιά, δυσκολία στο να κάνουν φίλους, μαθησιακές δυσκολίες ή αποτυχία στο σχολείο και πολλές φορές υιοθετούν προβληματικές συμπεριφορές (κάννισμα, αλκοολισμός κ.α). Το bullying συνδέεται και με άλλες μορφές αντικοινωνικής ή παραβατικής συμπεριφοράς όπως βανδαλισμούς, κλοπές σε καταστήματα (shoplifting), «κοπάνες» ή αποβολές από το σχολείο ή διακοπή του σχολείου και χρήση ναρκωτικών ή άλλων ψυχοτρόπων ουσιών (χαπιών-βενζίνης κ.α).

Όπως ήδη προαναφέραμε το Bullying είναι το αρχικό στάδιο παραβατικότητας των νέων, οι οποίοι σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία από το εξωτερικό, διατηρούν την συμπεριφορά αυτή και κατά την ενηλικίωσή τους, επηρεάζοντας αρνητικά την ικανότητά τους να αναπτύξουν και να διατηρήσουν εποικοδομητικές σχέσεις και ομαλή κοινωνική ζωή... Έτσι λοιπόν βλέπουμε (στην ανάλυση των στατιστικών στοιχείων του εξωτερικού) πως το 60% των αγοριών που ήταν θύτες στο γυμνάσιο, καταδικάστηκαν για τουλάχιστον ένα έγκλημα ως ενήλικες και το 35-40% των ως άνω αγοριών είχαν 3 και πλέον καταδίκες από την ηλικία των 24. Αυτές οι διαπιστώσεις δημιουργούν και την ανάγκη πρόληψης του φαινομένου...

To Olweus Bullying Prevention Program

Η αντεγκληματική πολιτική του Bullying επιβάλει την ηπιότητα (με αρχές την ίση μεταχείριση, την νομιμότητα, και την ηπιότητα). Πουθενά δεν παρεμβαίνει η αστυνομία ως μέσο καταστολής.

Η ηπιότητα για την ακρίβεια είναι το κυριότερο χαρακτηριστικό όλων των προγραμμάτων πρόληψης, σε συνδυασμό και με την προσπάθεια καταστολής του φαινομένου στη γέννησή του.

Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι στα προγράμματα πρόληψης του bullying σπάνια υπάρχει η πρόβλεψη τιμωρίας του θύτη. Για να καταλάβουμε καλύτερα τη φιλοσοφία αυτών των προγραμμάτων πρόληψης, θα παρουσιάσουμε αναλυτικά ένα από τα πιο γνωστά προγράμματα πρόληψης, το Olweus Bullying Prevention Program που παρουσιάστηκε, τελειοποιήθηκε και εφαρμόστηκε συστηματικά στο Bergen της Νορβηγίας στα μέσα της δεκαετίας του '80 - εφαρμόστηκε όμως και σε πολλά σχολεία πέρα από τη Νορβηγία, στη Σουηδία και στις Η.Π.Α.

Το βασικό στοιχείο του προγράμματος αυτού είναι, η συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων για το ζήτημα.

Χαρακτηριστικά, ως στρατηγική του προγράμματος αναφέρεται η ενεργοποίηση των μαθητών, των γονέων και του προσωπικού των σχολείων με στόχους:

- την ενημέρωση για το πρόβλημα
- την βελτίωση των σχέσεων μεταξύ τους
- την μεσολάβηση για την εξάλειψη του φαινομένου
- την θέσπιση σαφών κανόνων κατά του bullying
- την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων

Το πρόγραμμα δίνει σημαντικό ρόλο στους καθηγητές, μα ειδικότερα, στον θύμα της μεσολάβησης μεταξύ θυτών, θυμάτων και των γονέων τους. Στόχος του προγράμματος αυτού είναι η δημιουργία ενός σχολείου όπου το bullying δεν θα είναι από κανέναν ανεκτό.

Το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε τρία επίπεδα: στο σχολείο, στην τάξη και σε ατομικό επίπεδο.

- στο σχολείο...
 - καθηγητές...
 - διεξάγουν έρευνα μεταξύ των μαθητών (με ανώνυμα ερωτηματολόγια) για να διαπιστώσουν την φύση και την διάδοση του προβλήματος
 - αυξάνουν την επιτήρηση των μαθητών κατά τα διαλείμματα
 - διεξάγουν σχολικές «συνελεύσεις» για την συζήτηση του θέματος
- στην τάξη...

οι καθηγητές...

- εισάγουν και επιβάλλουν κανόνες κατά του bullying σε επίπεδο τάξης
- συγκαλούν συχνές συναντήσεις με τους μαθητές της τάξης για την συζήτηση του θέματος (διάσκαλία "εναλλακτικών τρόπων αντίδρασης" σε μαθητές αναμεμιγμένους στο bullying με ασκήσεις role-playing και σχετικές εργασίες).

γ) ατομικά...

• οι καθηγητές...

- μεσολαβούν μεταξύ των θυτών, των θυμάτων και των γονέων τους (και σε ατομικό επίπεδο) προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι το bullying θα σταματήσει.

• επίσης οι καθηγητές... συναντώνται με τους γονείς σε συγκεκριμένες ημέρες και ώρες

Στόχοι των συναντήσεων αυτών είναι να αυξηθεί η πληροφόρηση των γονέων για το πρόβλημα, να καταδειχθεί η σημαντικότητα της συμμετοχής τους για την επιτυχία του προγράμματος και να ενθαρρυνθεί η υποστήριξη του προγράμματος από τους γονείς

Κατά τη διετία εφαρμογής του προγράμματος αυτού, η παρατήρηση των δεδομένων του έδειξε ότι στα σχολεία όπου το συγκεκριμένο πρόγραμμα εφαρμόστηκε είχε πολύ καλά αποτελέσματα μιας και:

- το bullying εξαλειφθηκε κατά 50% και πλέον
- όλο και περισσότερες συμπεριφοριστικές αλλαγές διαπιστώθηκαν όσο το πρόγραμμα εφαρμόζονταν στην πράξη
- το κλίμα του σχολείου βελτιώθηκε
- το ποσοστό αντικοινωνικών συμπεριφορών όπως κλοπές, βανδαλισμοί και "κοπάνες" έπεσε κατά την διετία αυτή περίοδο

Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν ότι το Olweus Bullying Prevention Program, μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματικό, εάν εφαρμοστεί στη χώρα μας με μερικές διαφοροποιήσεις λόγω ιδιαιτεροτήτων (κουλτούρας κ.λ.π) του λαού μας.

Όπως συμπεραίνουμε το Bullying είναι ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα.

Αυτό αποδεικνύεται και από τα δύο πρόσφατα ανησυχητικά κρούσματα μαχαιρώματος μαθητών, σε διαφορετικές πόλεις της χώρας από ομάδες συμμαθητών τους, το οποίο μπορεί να επηρεάσει δραματικά την ικανότητα των ανηλίκων και των εφήβων να προσδεθούν ακαδημαϊκά και κοινωνικά.

Είναι επίσης σημαντικό γιατί, όπως είδαμε, αποτελεί ένα πρώτο στάδιο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς, το οποίο εάν δεν διακοπεί έγκαιρα με την αρμόζουσα προτεινόμενη μεθοδολογία από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, θα οδηγήσει τους παραβατικούς ανηλίκους, σε μετέπειτα χειρότερη εξέλιξη.